

КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОЦЕСІВ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОБОРОТНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВ

Статтю присвячено концептуальним аспектам аналізу ефективності процесів формування та використання оборотного капіталу фармацевтичних підприємств. Запропоновано структурно-логічну схему дослідження ефективності процесів формування та використання оборотного капіталу та методик аналізу соціально-економічної ефективності формування та використання оборотного капіталу фармацевтичних підприємств для прийняття управлінських рішень

Ключові слова: *аналіз; оборотний капітал; ефективність; процеси формування та використання оборотного капіталу; фармацевтичні підприємства; соціально-економічна ефективність.*

Постановка проблеми. Реформування облікової системи і системи управління підприємствами, зумовлює необхідність поглибленого дослідження питань аналізу ефективності формування та використання оборотного капіталу з урахуванням галузевих особливостей та відповідно до потреб управління як вагомого резерву в напрямі підвищення ефективності управління оборотним капіталом та діяльністю підприємств, в цілому.

Метою дослідження є розвиток теоретико-методичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо аналізу соціально-економічної ефективності формування та використання оборотного капіталу в управлінні фармацевтичними підприємствами.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення поставленої проблеми. Проблемам аналізу та управління оборотним капіталом, вивченню його сутності, властивостей, ознак класифікації, визначенню підходів, завдань та потреби підприємств в оборотному капіталі присвячено роботи таких вітчизняних і зарубіжних учених: І. О. Бланка, Є. Ф. Бріггема, Ф. Ф. Бутинця, Г. Г. Кірейцева, В. В. Ковальова, А. М. Ковальнової, М. Н. Крейніної, І. Д. Лазарішиної, А. А. Мазаракі, П. Р. Мілгрорма, Є. В. Мниха, О. В. Олійник, С. А. Росса, Г. В. Савицької, Р. С. Сайфуліна, О. С. Стоянової, В. Є. Труша, І. Д. Фаріона, С. Б. Фішера, Е. А. Хелферта, Ю. С. Цаль-Цалко, М. Г. Чумаченка, А. Д. Шеремета ін.

Вивчення опублікованих робіт і практика господарської діяльності свідчать про відсутність достатнього висвітлення питань, пов'язаних із розробкою методик аналізу ефективності формування та використання оборотного капіталу, особливо враховуючи

специфіку господарської діяльності підприємств окремих галузей. Залишаються недостатньо розробленими критерії та сукупність показників для аналізу ефективності формування й використання оборотного капіталу підприємств, а також питання підготовки і прийняття стратегічних управлінських рішень, пов'язаних із визначенням оптимальної структури та складу оборотного капіталу суб'єктів господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливості функціонування підприємств в сучасних економічних умовах обумовлюють необхідність організації та здійснення ефективного управління діяльністю підприємств, яке б забезпечувало інтеграцію економічних процесів на підприємстві, пов'язувало внутрішні ресурси суб'єкта господарювання та зовнішнє середовище, посилювало його адаптивність та конкурентоздатність. У цьому контексті суттєвим є аналіз ефективності формування та використання оборотного капіталу.

Оборотний капітал підприємства є об'єктом аналізу та інструментом управління господарською діяльністю підприємств з метою досягнення досягнення економічного та соціального ефекту [1, с. 414; 2, с. 100; 3, с. 406]. Аналіз як спосіб накопичення, трансформації та використання фінансової інформації з метою визначення поточного та прогнозного фінансового стану, можливих та доцільних темпів росту підприємства, виявлення доступних джерел формування капіталу та можливих напрямів його раціонального розміщення [4, с. 54; 5, с. 28; 6, с. 32], сприяє розробці альтернативних деталізованих алгоритмів дій щодо оптимізації структури джерел та складу оборотного

капіталу для впровадження встановленої стратегії розвитку.

Розуміння сутності ефективності як складної багаторівневої категорії, яка має місце у всіх сферах і на всіх стадіях практичної діяльності, пов'язане із двома основними моментами: законом рідкості (обмеженості) ресурсів та наявністю конкуренції. Так, необмеженість потреб і рідкість ресурсів визначає раціоналізм поведінки економічних суб'єктів, що полягає в оптимальному збалансуванні зростаючих потреб й ресурсних можливостей. Конкуренція ж виступає важливим фактором стимулювання господарської активності, збільшення розмаїтості й підвищення якості продукції, зниження витрат і стабілізації економічного росту.

Розгляд сутності категорії «ефективність» та відносного характеру ефективного управління визначають цільове спрямування аналізу як ідентифікацію та оцінку внутрішніх резервів оптимізації процесів формування та використання оборотного капіталу, забезпечення підготовки, обґрунтування та прийняття управлінських рішень [7, с. 30; 8, с. 49; 9, с. 132].

Розкриття особливостей функціонування фармацевтичних підприємств визначає їх вплив на методику аналізу ефективності формування та використання оборотного капіталу, дозволяє охарактеризувати групи показників економічної та соціальної складових ефективності з метою забезпечення повноти аналізу та підвищення раціональності управлінських рішень за його результатами.

Обіг лікарських засобів виступає як цілісна система та єдність двох протилежних складових. З одного боку, це сектор споживчого ринку, функціонування й розвиток якого визначаються об'єктивними ринковими законами й механізмами. З іншого боку, це одна зі сфер соціальної, за своєю сутністю, галузі – охорони здоров'я, що має особливий статус серед інших сфер економіки, оскільки визначає взаємозв'язок між «здоровою економікою» і здоров'ям людей у системі соціально-економічної безпеки країни.

Ефективність же функціонування даного сектора визначається, насамперед, можливістю знаходження оптимальних способів сполучення ринкового та державного механізмів координації інтересів і рішень суб'єктів фармацевтичного ринку з метою забезпечення їх рентабельної діяльності та реалізації соціальної політики держави щодо забезпечення населення якісними лікарськими засобами.

В той же час, діяльність фармацевтичних підприємств пов'язана з такими основними проблемами. По-перше, нерівномірність розміщення оборотного капіталу: авансування в товарні запаси перевищують 80 % при одночасно низькому рівні забезпеченості грошовими коштами та періодом оборотності запасів більше 45 днів. По-друге, високий ступінь залежності підприємств від кредиторів – постачальників: питома вага короткострокового позикового капіталу, більшу частину якого складає заборгованість за товари, роботи, послуги, досягає 75 %, в той час як частка довгострокових інвестицій не перевищує 5 %. По-третє, тенденція до зменшення показників чистої рентабельності через перевищення темпів зростання операційних витрат над темпами зростання товарообігу. По-

четверте, висока залежність обсягів реалізації від розгалуженості асортименту та цінової політики.

Відповідно, питання аналізу ефективності формування та використання оборотного капіталу підприємств даної галузі залишаються дискусійними, вимагають подальших досліджень.

Процес реформування економіки створює сприятливі умови для підвищення ділової активності та розширення ринкових можливостей підприємств, але й збільшує конкуренцію, змінює рівень ризиків, ускладнює умови функціонування, що вимагає об'єктивної оцінки ефективності формування та використання оборотного капіталу [10, 11]. Це є складним завданням в умовах нестачі ресурсів, відсутності дієвих методів здійснення стратегії розвитку, особливо для фармацевтичних підприємств, специфіка господарювання яких включає не лише виробництво, оптову й роздрібну торгівлю, спеціалізоване зберігання і розподіл, але й виконання важливої соціальної функції – забезпечення споживачів якісними та доступними за ціною лікарськими засобами; тому виникає необхідність нових підходів та методів поглибленого дослідження питань аналізу ефективності формування та використання оборотного капіталу підприємств, враховуючи економічний та соціальний аспекти.

Аналіз ефективності формування та використання оборотного капіталу та управління діяльністю суб'єктів фармацевтичного ринку, розробка дієвих стратегій, контроль і забезпечення економічної та соціальної ефективності їх функціонування неможливе без розробки структурно-логічної схеми дослідження ефективності процесів формування та використання оборотного капіталу підприємств (рис. 1).

Побудова ефективної системи управління підприємством неможлива без розуміння сутності та складу оборотного капіталу, оскільки проблема фінансової стабільності та прибутковості підприємств тісно пов'язана з аналізом та вдосконаленням управління процесами формування та використання оборотного капіталу як основного джерела формування майбутнього прибутку [12].

Рис. 1. Структурно-логічна схема дослідження ефективності процесів формування та використання оборотного капіталу підприємств [власна розробка]

Уточнення сутності оборотного капіталу, враховуючи теоретико-економічний, управлінський та обліково-фінансовий аспекти, дозволяє визначити поняття «оборотний капітал» як сукупність ресурсів, інвестованих в оборотні активи, які у своєму русі здатні забезпечувати безперервність операційної діяльності підприємства та досягнення економічного й соціального ефекту.

Дане поняття розкрито з урахуванням існуючих підходів до трактування його сутності, характерних ознак, встановлених властивостей оборотного капіталу відповідно до напрямів дослідження в контексті розробки методики аналізу соціально-економічної ефективності формування та використання оборотного капіталу в управлінні підприємствами.

Враховуючи сучасні тенденції розвитку, перед фармацевтичними підприємствами постає необхідність аналізу як комплексного дослідження з метою об'єктивної оцінки досягнутих результатів та виявлення шляхів підвищення ефективності діяльності. При цьому аналіз ефективності фармації необхідно здійснювати з позиції економічної та соціальної ефективності, тому що можливості їх забезпечення, в першу чергу, пов'язані з ефективністю формування та використання оборотного капіталу аптечних закладів, що потребує розробки комплексної методики аналізу на основі сукупності взаємопов'язаних показників, визначених відповідно до стратегічних цілей та потреб управління.

Комплексна оцінка господарської діяльності – це підсумок цілеспрямованого та узгодженого вивчення сукупності показників, яка відображає всі чи багато аспектів господарських процесів та містить узагаль-

нюючі висновки про результати діяльності підприємства, окреслює якісні й кількісні відмінності досягнень даного об'єкту за визначений період часу від бази порівняння [13, с. 14]. Комплексність аналізу виявляється у розгляді підсумків діяльності та рівня її ефективності як результату взаємодії різних факторів, що її визначають [14, с. 7].

Соціальний аспект лікарських засобів та виробів медичного призначення як особливого товару пред'являє посилені вимоги до відповідності пропозиції фармацевтичних товарів попиту, а отже, і до ефективних стратегій та методів управління оборотним капіталом фармацевтичних підприємств. Ефективність формування та використання оборотного капіталу визначає не тільки результативність господарської діяльності кожного конкретного підприємства, але й галузі в цілому.

Рис. 2. Методика аналізу соціально-економічної ефективності формування та використання оборотного капіталу фармацевтичних підприємств для прийняття управлінських рішень [власна розробка]

Конкретизуючи цільове спрямування аналізу та враховуючи організаційні, інформаційні, технічні та методичні можливості його проведення, методику комплексного аналізу ефективності формування та використання оборотного капіталу суб'єктів фармацевтичної діяльності можна представити наступним чином (рис. 2).

Відповідно перед аналізом ефективності управління оборотним капіталом фармацевтичних підприємств висуваються такі завдання: аналіз величини оборотного капіталу та забезпеченості підприємства ним; вивчення структури оборотного капіталу та напрямів його використання; аналіз соціально-економічної ефективності формування та використання оборотного капіталу; виявлення галузевих особливостей управління оборотним капіталом; визначення оптимальної структури та складу оборотного капіталу; обґрунтування потреби підприємства в ньому на майбутній період. Проведення комплексного аналізу з поетапним виконанням поставлених завдань забезпечить прийняття ефективних управлінських рішень щодо формування та використання оборотного капіталу, інтеграції економічних процесів на підприємстві, співвідношення внутрішніх ресурсів та зовнішнього середовища, підсилення адаптивності, конкурентоздатності, економічної та соціальної значущості підприємств.

Виходячи з того, що оборотний капітал як інвестиційний ресурс формується на стадії створення підприємства і змінюється залежно від його розвитку, постає необхідність визначення достатнього обсягу капіталу. В той же час оборотний капітал є ресурсом, який спрямовується на фінансування оборотних ак-

тивів у конкретних їх видах для досягнення максимальних результатів діяльності, а процес формування та використання оборотного капіталу виступає чинником ризику, бо пов'язаний із виявленням здатності відшкодувати авансовану вартість і приносити дохід [15, с. 32]. Отже, аналіз економічної складової ефективності формування та використання оборотного капіталу необхідно здійснювати за групами показників достатності, рентабельності, ризику – в результаті забезпечується можливість створення бази для прогнозування та контролю основних показників діяльності з урахуванням стратегічних завдань управління.

Діяльність підприємств фармацевтичної галузі охоплює широкий спектр питань організаційного й соціального, економічного й фінансового характеру, якість вирішення яких в значній мірі визначається станом оборотного капіталу.

Його наявність, достатність, ступінь завантаження в обороті, забезпеченість джерелами фінансування визначають не тільки рівень ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості, але й можливості підприємств у досягненні стратегічних цілей діяльності: максимізації прибутку й вартості як найважливіших індикаторів економічної ефективності, а також збільшення соціальної справедливості функціонування суб'єктів фармацевтичного ринку як індикатору соціальної ефективності.

Підвищення соціальної ефективності охорони здоров'я, зокрема фармації, можна досягнути за рахунок забезпечення високої якості лікарських засобів та медичної допомоги в цілому, і не стільки у вигляді досягнення рівня їх окремих характеристик, скільки

відповідності лікарських засобів та послуг потребам споживачів. Головною функцією керівника фармацевтичного підприємства, незалежно від форми власності, стає аналіз та контроль, а найважливішим принципом роботи – опора на соціальний маркетинг. А оскільки соціальна ефективність охорони здоров'я відображає результат діяльності щодо зміцнення здоров'я населення, який вимірюється зниженням інвалідності, зростанням тривалості життя, підвищенням народжуваності, і оцінюється за методиками оцінки ефекту від зниження рівня захворюваності, то соціальна ефективність фармації прямо пов'язана з доступністю (за вартістю, широтою асортименту, розмаїтстю вітчизняних й імпортованих препаратів), якістю медичного обслуговування й лікарських засобів, а також задоволенням потреб в інформації медичного призначення. Відповідно аналіз ефективності формування та використання оборотного капіталу фармацевтичних підприємств повинен включати соціальну та економічну складові.

Проблема забезпечення різноманіття та необхідного обсягу лікарських засобів є складною, в першу чергу, через обмеженість обсягів оборотного капіталу та вільних грошових коштів у фармацевтичних підприємств, що створює загрозу втрати їх фінансової стійкості, викликає необхідність залучення додаткових джерел фінансування, переважно за рахунок запозичень у постачальників, викликаючи збільшення кредиторської заборгованості.

Необхідність визначення основних напрямів і пріоритетів розвитку фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я України зумовлюється реальними політичними та соціально-економічними процесами, зокрема: інтеграцією України у світове співтовариство; глобальними структурними процесами в економіці; недостатнім рівнем забезпечення населення лікарськими засобами; низькою соціально-економічною ефективністю використання ресурсів охорони здоров'я та фармацевтичного сектору.

Відповідно забезпечення доступності, як у фізичному так і економічному аспектах, та якості лікарсь-

ких засобів можна досягти лише шляхом раціонального їх використання (створення умов, при яких їх призначення та споживання здійснювалося б виключно за принципами клінічної доцільності та економічної раціональності); формування ефективного менеджменту у фармацевтичному секторі, який забезпечить поліпшення інформаційного забезпечення та розвиток прозорої системи функціонування галузі; реформування системи наукового забезпечення та освіти, адекватної потребам галузі; створення системи доведення інформації до медичних, фармацевтичних працівників та пацієнта, що є важливим фактором лікарської допомоги. Можливості забезпечення даних аспектів визначаються, в першу чергу, ефективністю управління оборотним капіталом закладами охорони здоров'я, зокрема, аптеками.

Висновки. Для фармацевтичного бізнесу ефективність управління оборотним капіталом підприємств галузі відіграє особливу роль. Спрямованість управління оборотним капіталом на максимізацію прибутку підприємства за умов прийнятної рівня ризику, формування та використання достатнього обсягу оборотного капіталу і, в той же час, соціальна значущість фармації як складової охорони здоров'я, її прямий зв'язок з доступністю та якістю медичного обслуговування й лікарських засобів, актуалізують застосування розробленої структурно-логічної схеми дослідження та методики аналізу соціально-економічної ефективності формування та використання оборотного капіталу фармацевтичних підприємств.

Галузеві особливості та їх вплив на ефективність діяльності підприємств зумовлюють необхідність аналізу ефективності формування та використання оборотного капіталу фармацевтичних підприємств з урахуванням соціальної та економічної складової, а головними задачами управління оборотним капіталом у сучасних умовах ставлять досягнення не лише економічних цілей, а й обов'язкове забезпечення соціального ефекту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бланк И. А. Основы финансового менеджмента: [в 2 т.] / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр, 1999. – Т. 1. – 1999. – 592 с.
2. Економіка підприємства: [підручник]. / За заг.ред. С. Ф. Покропивного. Вид. 2-ге, перероб. та доп. – К. : КНЕУ, 2000. – 528 с.
3. Савицкая Г. В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия / Г. В. Савицкая. – [4-е изд.]. – Минск : ООО «Новое знание», 2000. – 688 с.
4. Ковалев В. В. Финансовый анализ: Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности / В. В. Ковалев. – М. : Финансы и статистика, 1999. – 512 с.
5. Мних Є. В. Економічний аналіз діяльності підприємства / Є. В. Мних. – К. : Київський національний торговельно-економічний університет, 2008. – 513 с.
6. Фаріон І. Д. Фінансовий аналіз: [навчальний посібник] / І. Д. Фаріон, Т. Д. Захарків. – Тернопіль. – 2000 р. – 455 с.
7. Економіка підприємства / Под ред. Ф. К. Беа, Э. Дихтла, М. Швайтцера; пер. с нем. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 928 с.
8. Милгром П. Економіка, організація і менеджмент: [в 2-х т.] / П. Милгром, Дж. Робертс – СПб: Економічна школа, 2001. – Т. 1. – 2001. – 468 с.
9. Менар Клод Економіка організацій / Клод Менар; пер. с англ. – М. : Дело ЛТД, 1997.
10. Harris A. Keys to Successful Working Capital Management // Capital Eyes. – July, 2005.
11. Measuring Working Capital Productivity // BNET Editorial. – March, 2007.
12. Assessing Your Working Capital // BNET Editorial. – May, 2007.
13. Погостинская Н. Н. Системный анализ финансовой отчетности / Н. Н. Погостинская, Ю. А. Погостинский. – СПб.: Изд-во Михайлова В. А., 1999. – 96 с.

14. Шеремет А. Д. Комплексный экономический анализ деятельности предприятия / А. Д. Шеремет. – М. : 1984. – 179 с.
15. Фаріон І. Д., Захарків Т. Д. Фінансовий аналіз. – Тернопіль. – 2000 р. – 455 с.

Т. В. Кравченко,
Черноморский национальный университет
им. Петра Могилы,
г. Николаев, Украина

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ АНАЛИЗА ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРОЦЕССОВ ФОРМИРОВАНИЯ И ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ОБОРОТНОГО КАПИТАЛА ПРЕДПРИЯТИЙ

Статья посвящена концептуальным аспектам анализа эффективности процессов формирования и использования оборотного капитала фармацевтических предприятий. Выявлены специфические проблемы управления оборотным капиталом предприятий. Предложена структурно-логическая схема исследования эффективности процессов формирования и использования оборотного капитала и методика анализа социально-экономической эффективности формирования и использования оборотного капитала фармацевтических предприятий для принятия управленческих решений

Ключевые слова: анализ; оборотный капитал; эффективность; процессы формирования и использования оборотного капитала; фармацевтические предприятия; социально-экономическая эффективность.

T. V. Kravchenko,
Petro Mohyla Black Sea National University,
Mykolayiv, Ukraine

CONCEPTUAL ASPECTS OF THE EFFICIENCY ANALYSIS OF PROCESSES OF FORMING AND USING ENTERPRISES' CURRENT CAPITAL

The process of reforming the economy creates favorable conditions for increasing business activity and expansion of market capacity of enterprises, but also increased competition, changes the level of risk, difficult conditions of functioning that requires an objective assessment of the efficiency of forming and using current capital. This is challenging in terms of lack of resources, lack of effective methods of implementation the development strategies, particularly for pharmaceutical companies. Their specifics of management include not only the production, wholesale and retail trade, specialized storage and distribution, but also perform an important social function - providing consumers with quality and affordable medicines. Therefore there is a need for new approaches and methods for in-depth study on analyzing the efficiency of forming and using enterprises' current capital, given the economic and social aspects.

Business activity of the pharmaceutical companies covers a wide range of organizational and social, economic and financial questions. The quality of solutions in these spheres is largely determined by the state of current capital.

Disclosure of functioning of pharmaceutical companies determines their impact on the methods of analysis efficiency of forming and using current capital, allows characterizing groups of indicators of economic and social components of efficiency to ensure the completeness of the analysis and increasing the rationality of management solutions.

The analysis of efficiency of forming and using current capital, management the activities of the pharmaceutical market, the development of effective strategies, control and ensuring economic and social efficiency of their functioning are not possible without the development of structural and logical framework of research and methods of analysis socio-economic efficiency of forming and using pharmaceutical enterprises' current capital for management decision-making.

Key words: analysis; current capital; efficiency; the processes of forming and using current capital; pharmaceutical enterprises; the socio-economic efficiency.

Рецензенты: **Великий Ю. В.**, д. е. н., професор;
Євчук Л. А., д. е. н., професор.